

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA BOSHQARUV JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Achilova M. S.

p.f.f.d (PhD)

CHDPU "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrasi dotsenti

Tayanch soʻzlar: boshqaruv tizimi, menejment, pedagog, metod, maktab, tadqiqot, qonun.

Ключевые слова: система управления, менеджмент, педагог, метод, школа, исследование, право.

Key words: management system, management, educator, method, school, research, law.

Jahonda pedagogika sohasining axborot va innovatsion texnologiyalar asosida keng koʻlamda rivojlanishi taʼlimni raqamlashtirishni, samaradorlikni tezkor diagnostika qilishga erishish, sifatni boshqarish paradigmasini zamon talablariga mos holda joriy etishga oid tadqiqotlarning tizimli amalga oshirilishini takozo etmoqda. BMT ning 2030-yilgacha xalqaro taʼlim konsepsiyasida "taʼlim oluvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, hamkorlik qobiliyatlari va oʻrganishga qiziqishlarini kuchaytirish" kabi vazifalar uz aksini topgan. Xususan, innovatsion taʼlim sharoitida umumiy urta taʼlim tizimida boshqaruvning modernizatsion mexanizmlarini rivojlantirish, menejmentning zamonaviy texnologiyalari orqali sifat va samaradorlikni monitoring qilishning intensiv baxolash instrumentlari xamda strategiyalarini joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etmokda.

Kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosati insonni intellektual va maʼnaviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan uzviy bogʻliq boʻlgan uzluksiz taʼlim tizimi orqali har tomonlama rivojlangan barkamol shaxsni shakllantirishni nazarda tutgan holda taʼlim oluvchilarda bilim olishga va yangiliklarni puxta oʻzlashtirishga ehtiyojni, asosiy oʻquv ilmiy va umummadaniy bilimlarni, milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan maʼnaviy-axloqiy fazilatlarini, ijodiy fikrlash, atrof-muhitga ongli munosabatda boʻlish koʻnikmalarini

shakllantirishni uzluksiz ta'lim jarayonlarining asosiy vazifalari sifatida belgilab berdi.

Bugungi kunda O'zbekistonda ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, huquqiy madaniy-ma'rifiy sohalarda katta ahamiyatga ega bo'lgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Barpo etilayotgan yangi bozor munosabatlariga asoslangan demokratik, huquqiy davlat, fuqarolik jamiyati insonlarning jamiyat hayotiga, mehnatga bo'lgan munosabatlarini tubdan o'zgartirishini talab etadi. Endilikda har bir kishi o'zgalarga emas, balki shaxsan o'zining imkoniyatlariga, qobiliyati va iste'dodiga tayanishi, shulardan kelib chiqib yashashi kerak.

Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish esa maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshlanadi. Maktab boshqaruv tizimini isloh etmasdan turib maktabdagi ta'lim muhitini o'zgartirib bo'lmaydi. Shu sababli hozirgi kunda maktablar boshqaruv tizimiga ilg'or xorijiy boshqaruv modellarini milliy manfaatlardan kelib chiqib qo'llash orqali zamonaviy maktab modelini yaratish mumkin. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning eng muhim yo'nalishi bu tizimni boshqarish modelini o'zgartirishdir. Bevosita maqsad ta'lim siyosatining barcha subyektlarining vakolatlari va vakolatlari, funksiyalari va majburiyatlari aniq taqsimlangan va muvofiqlashtirilgan holda optimal boshqaruv modelini ishlab chiqishdir.

Ta'lim tizimining ijtimoiy institut va ijtimoiy tizimning bir turi sifatida aniq belgilangan ta'rifini hisobga olgan holda, ularni boshqarish muammolarini hal qilish uchun ijtimoiy boshqaruvning umumiy yondashuvlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ushbu konsepsiya doirasida menejment subyektning boshqaruv obyektiga ta'siri sifatida talqin qilinadi va ta'lim tizimining bir holatdan ikkinchi holatga maqsadli o'tish jarayonida jarayonlarni optimallashtirishni nazarda tutadi. Agar inson rivojlanmasa, u mavjud ko'nikmalarini yo'qotishni boshlaydi. Xuddi shunday, maktablar ham jadal sur'atlar bilan o'zgarayotgan dunyoda o'z o'rinlarini saqlab qolish va rivojlantirish uchun maktab rahbari hamda uning pedagogik jamoasi zamonaviy kompetensiyalarni o'zlashtirishlari lozim.

Rahbar va pedagogik jamoada zamonaviy kasbiy kompetensiyalarni yaratish, ularning davomiy malakasini oshirish maktab rivojlanishining zaruriy omilidir. Har bir tashkilotning rivojlanishi jamoaning malakasiga bog'liq. Iqtidorli jamoani yaratishning ikki yo'li bor - ko'proq professional pedagog mutaxassislarni yollash yoki mavjud pedagoglarni asta-sekin o'sishi uchun ularni rivojlantirishdir.

Pedagogik menejment ta'lim tizimi va jarayonlarini boshqarish fani sifatida pedagogikaning bir tarmog'i bo'lib, uning predmeti ta'lim sohasida va ta'lim muassasalarida boshqaruvni tashkil etishdir. Ta'lim tizimini boshqarish va

boshqarishning manbalari sifatida menejment fanining zamonaviy yutuqlari, qonunchilik, maktab ishlarini tashkil etish amaliyoti, ta'lim sohasidagi boshqaruv tajribasi, tarixiy meros va hokazolar tashkil topadi.

Pedagogik menejment nazariya va amaliyot sifatida bir qator boshqa fanlar bilan bog'liq: umumiy menejment nazariyasi, iqtisodiyot, ijtimoiy psixologiya, fiziologiya, maktab gigiyenasi va boshqalar. Ushbu sohadagi tadqiqotlarning dolzarbligi ta'limda menejmentga oid ko'plab nashrlar bilan tasdiqlangan. Yu.A.Konarjevskiy, V.S.Lazarev, A.M.Moiseev, A.A.Orlov, M.M.Potashnik, P.V.Suntsov, V.A.Slastenin, P.I.Tretyakov, K.M.Ushakov, R.X.Shakurov, T.I.Shamova va boshqalar kabi yetakchi mutaxassislar.

Ta'lim muassasalarini boshqarishning bir qancha funksiyalari mavjud. V.S.Lazarev ular orasida rejalashtirish, tashkil etish, yetakchilik va nazoratni ajratib turadi. Ushbu asosiy funksiyalarga V.A.Slastenin pedagogik tahlil, maqsadni belgilash, tartibga solishni qo'shadi. Ushbu o'qituvchilarning fikrlarini umumlashtirib, biz pedagogik jamoani boshqarishning quyidagi funksiyalarini ochib beramiz: tahlil qilish, maqsadni belgilash va rejalashtirish, tashkil etish, nazorat va tartibga solish.

Zamonaviy ma'noda pedagogik tahlil funksiyasi maktab ichidagi boshqaruv nazariyasiga Yu.A.Konarjevskiy tomonidan kiritilgan va ishlab chiqilgan. Boshqaruv tsikli tarkibida pedagogik tahlil alohida o'rin tutadi: u ketma-ket o'zaro bog'liq bo'lgan funktsiyalardan iborat bo'lgan har qanday boshqaruv tsiklidan boshlanadi va tugaydi. Pedagogik tahlilni boshqaruv faoliyatining umumiy zanjiridan chiqarib tashlash, rejalashtirish, tashkil etish, nazorat qilish, tartibga solish funksiyalari o'z rivojlanishida mantiqiy asos va to'liqlikka ega bo'lmaganda uning parchalanishiga olib keladi.

Boshqaruv faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan maktab rahbarlarining pedagogik tahlil metodologiyasini qanday o'zlashtirganligi, aniqlangan faktlarni qanchalik chuqur o'rganishi va eng xarakterli bog'liqliklarni aniqlay olishi bilan belgilanadi. Maktab direktori faoliyatidagi o'z vaqtida yoki professional bo'lmagan tahlil maqsadni ishlab chiqish va vazifalarni shakllantirish bosqichida qabul qilingan qarorlarning noaniqlik, noaniqlik va ba'zan asossizligiga olib keladi. Pedagogik yoki talabalar jamoasidagi ishlarning haqiqiy holatini bilmaslik pedagogik jarayonni tartibga solish va tuzatish jarayonida to'g'ri munosabatlar tizimini o'rnatishda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Pedagogik tahlilning asosiy maqsadi boshqaruv funktsiyasi sifatida, Yu.A.Konarjevskiy pedagogik jarayonning holati va rivojlanish tendentsiyalarini o'rganish, uning natijalarini obyektiv baholash, so'ngra boshqariladigan tizimni tartibga solish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan

iborat. Bu funksiya boshqaruv tsikli tuzilmasida eng ko'p vaqt talab qiladigan funktsiyalardan biridir, chunki tahlil o'rganilayotgan obyektidagi qismlarni yagona bir butunga taqsimlashni, tizimni tashkil etuvchi omillar o'rtasidagi aloqalarni o'rnatishni o'z ichiga oladi. Maktab ichidagi boshqaruv nazariyasi va amaliyotida Yu.A.Konarjevskiy va T.I.Shamova pedagogik tahlilning mazmuniga qarab asosiy turlarini aniqladi: parametrik, mavzuli, yakuniy.

Pedagogik boshqaruv tuzilmasi quyidagi darajalarni o'z ichiga oladi: 1) pedagogik jamoa faoliyatini boshqarish; 2) o'qituvchining faoliyatini boshqarish; 3) talaba faoliyatini boshqarish. Pedagogik voqealik - vertikal va gorizontal ravishda ierarxik bog'langan tizimlar yig'indisidir (tizim - bu o'rtasida ma'lum munosabatlar paydo bo'ladigan elementlar to'plami. Masalan, didaktik tizim umumiy pedagogik tizimning bir qismi bo'lib, unda sodir bo'layotgan jarayonlarni yaxshiroq tushunish uchun biz uni ajratib olamiz va nisbatan mustaqil deb hisoblaymiz. Pedagogik loyihalarni boshqarish alohida ajratilgan. Pedagogik loyihalar muayyan maqsad bilan amalga oshiriladigan faoliyatning nisbatan alohida sohalari (qismlari)dir. Masalan, maktab yoki universitet darajasida quyidagi pedagogik loyihalar bo'lishi mumkin: o'qituvchilarning ilmiy izlanishlari; talabalarning ilmiy izlanishlari; o'quv mashg'ulotlari; turli xil ta'lim faoliyati; loyihalarni nashr etish; qurilish loyihalari; talabalar va o'qituvchilar almashinuvi; imtihon sessiyalari; bayramlar; dam olish faoliyati.

Mamlakatda dunyoning ilg'or rivojlangan mamlakatlaridagi ta'lim tizimi o'rganilib, milliy manfaatlarga to'g'ri kelgan tajribalar ta'lim tizimida qo'llanila boshlandi. Shu sababli hozirgi mustaqil davlatning maktab ta'limini rivojlantirishda maktab boshqaruvini modernizatsiya qilish, maktab rahbarlarining eski kasbiy kompetensiyalari o'rniga yangi zamonaviy kasbiy kompetensiyalar bilan almashtirish vaqti yetib keldi. Bu masalada O'zbekiston zamonaviy, erkin fikrlovchi, ijodkor hamda har tomonlama rivojlangan menejerlarga ehtiyoj sezmoqda.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida pedagogik kadrlarni boshqarish muammosi, birinchi navbatda, bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida maktablarimizda yosh avlodni tarbiyalash samaradorligini oshirish bilan bog'liq. Ta'lim va tarbiya masalasi har bir davrga xosdir. Bugungi kunda ham mustaqil davlatlar uchun raqobatbardosh mehnat resurslariga ehtiyoj yuqori. Ta'lim va tarbiya samaradorligiga maktabni boshqarish tizimini to'g'ri yo'lga qo'yish orqaligina erishish mumkin. Maktab ijtimoiy tashkilot bo'lib, u odamlarning (o'qituvchilar, o'quvchilar, ota-onalar) birgalikdagi faoliyati tizimi bo'lganligi sababli, uni samarali boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Моисеев А.М. Качество управления школой: Что это такое? Каким ему быть? Как его обеспечить? Библиотека журнала «Директор школы». М.: Сентябрь, 2001. — 160 с. (Moiseev A.M. School Management Quality: What is it? What should he be? How to provide it?)

2. Гришина И. В., Волков В. Н., Анализ особенностей управленческой деятельности руководителя школы в современных условиях. Научные сообщения. Научно-теоритический журнал. 2019. (Grishina I. V., Volkov V. N., Analysis of the features of the managerial activity of the head of the school in modern conditions).

3. Teaching creative thinking to secondary school students through independent education is a pressing issue S Mirkhayitova, G Shodiyeva, M Irmatova ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 10 (8), 26-31

РЕЗЮМЕ

Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik kadrlarni boshqarish muammosi, boshqaruvni samarali tashkil etishda muhim rol o'ynaydigan pedagogik ko'nikmalar va boshqaruvchilik kompetensiyalar haqida so'z boradi.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема управления педагогическими кадрами в общеобразовательных школах, педагогические навыки и управленческие компетенции, играющие важную роль в эффективной организации управления.

SUMMARY

The article will talk about the problem of managing pedagogical personnel in secondary schools, pedagogical skills and managerial competencies that play an important role in the effective organization of management.